

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE, FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Konflikt v Podněstří

Národnostní a zahraničněpolitické aspekty

Matěj Sviták

2006

Vedoucí práce: PhDr. Bohdan Zilinskyj

1. Úvod

Konflikt v Podněstří je u nás i ve světě poměrně málo známým tématem, což je pravděpodobně způsobeno tím, že je zastíněn mnohem rozsáhlejšími a krvavějšími spory, které současně s ním v postsovětském prostoru probíhaly a probíhají. Stojí však zato důkladně ho prostudovat, a to hned z několika důvodů. Odehrává se v prostoru, který je, s trochou nadsázky, sporným územím mezi Evropou a Ruskem, je příkladem chování národů východní Evropy a vývoje ruské velmocenské politiky i ukázkou možností a odhodlanosti států a mezinárodních organizací takové konflikty řešit. V této práci bych se chtěl zabývat především dvěma rovinami problematiky, národnostní a diplomatickou. Faktory ekonomické, vojensko-strategické, ekologické a humanitární budu tedy zmiňovat pouze tam, kde je to nevyhnutelné.

První otázkou, na kterou bych chtěl práci odpovědět je, zda se jedná více o konflikt etnický nebo mocenský, která ze dvou zkoumaných rovin je tou zásadní. Je motorem sporu nechuť a neschopnost Moldavanů, Rusů a Ukrajinců žít společně v jednom státním útvaru, nebo jsou takové nálady obyvatel uměle vyvolávány a následně zneužívány někým, komu nepřehledná situace vyhovuje? S tím souvisí základní otázka první roviny mého zkoumání, která zní: Jsou národy východní Evropy schopny mírového a harmonického soužití v demokratickém systému?

V diplomaticko mocenských aspektech konfliktu si kladu dvě hlavní otázky, směřující k oběma hlavním civilizačním centrům, na jejichž hranici se Moldavsko nachází. Proč se Evropa tak málo o konflikt zajímá, proč aktivně nešíří svůj hodnotový systém a nechává strategickou oblast bez významnějšího povšimnutí? Druhým směrem orientovanou otázku si pokládám takto: Jaké skutečné cíle sleduje Rusko v Podněstří? Zde je třeba zamyslet se také nad dalšími dvěma vyplývajícími podotázkami. Jak se

vyvíjela a jaká je ruská zahraniční politika v postsovětském prostoru? Liší se deklarovaná od reálné a jak?

Myslím, že nejvhodnější metodou práce bude metoda dedukční, tedy vyvození odpovědí na poměrně obecné otázky z konkrétních faktů. V první části práce se tedy zaměřím na detailní popis nejživější fáze konfliktu, to znamená období od vyhlášení PMR v září 1990 do červencového příměří roku 1992, a dále na méně zevrubný, přesto však žádnou významnou událost nevynechavší popis jeho bezprostředních příčin od vydání jazykových zákonů na začátku podzimu 1989 a počervencového vývoje až do současnosti. Ve druhé části se pak pokusím nastínit pohnutky, cíle a prostředky jednotlivých aktérů konfliktu a z toho vyplývající varianty budoucího vývoje. Tím v zásadě již nastíním odpovědi na část otázek, které si kladu, což dokončím v závěru.

Zdrojů, ze kterých je možno čerpat, není málo, jejich věrohodnost je však často pochybná. Pro první část budou základem agenturní zprávy ČTK a oficiální dokumenty, pro druhou několik analytických studií a sebezprezentace stran sporu na internetu.

2.1. Geograficko historické vymezení

Současné Moldavsko (možné též názvy Moldávie a Moldova) je nížinatá vnitrozemská země o rozloze 33 843 km² mezi Rumunskem, s nímž tvoří 450 km dlouhou hranici řeka Prut, a Ukrajinou, se kterou hraničí na severu řekou Dněstr, na východě několik kilometrů východně od ní, a na jihu v oblasti Budžaku, dohromady v délce 939 km.

Podněsterská Moldavská republika (dále jen PMR) je území mezi Dněstrem a Ukrajinou, k němuž patří ještě město Bendery (Tighina) na pravém břehu, o celkové rozloze 3 567 km².

Do roku 1812 bylo Moldavsko východní částí Moldavského knížectví, jehož východní hranici tvořil Dněstr; na jihu zahrnovalo i oblast Budžaku. Po tomto roce připadla oblast Rusku, které jí dalo jméno Besarábie a bylo zde, až na období Krymské války, suverénem do roku 1918. Tehdy získalo Besarábii Rumunsko, což SSSR nikdy neuznal. Hranice mezi oběma zeměmi vedla opět po Dněstru. V roce 1924 vytvořil SSSR v rámci Ukrajinské SSR Moldavskou autonomní SSR (MASSR) jako nástupní stanici pro znovuzískání celé Besarábie a poprvé v historii se název Moldavsko objevil na východ od Dněstru. V roce 1940 připojil SSSR na základě paktu Molotov-Ribbentrop opět celé území až po Prut a dal Moldavsku jeho současnou podobu. Vytvořil Moldavskou SSR z části (5 ze 14 regionů) dřívější MASSR a Besarábie bez Budžaku (6 z 9 žup), tedy bez přístupu k moři. Krátce nato bylo celé území dobyt Rumunskem, které se dostalo až daleko na východ a pro okupovaná území za Dněstrem přijalo název Transnistrie. Po roce 1945 se hranice vrátily do stavu ze srpna 1940, což bylo Rumunsko nuceno uznat v Pařížské mírové smlouvě z roku 1947, a zůstaly tak až do rozpadu SSSR, kdy se již jen vnitrosovětské hranice staly hranicemi mezinárodními.

2.2. Předpoklady, důvody a počátek konfliktu

S příchodem demokracie do prostoru SSSR se okamžitě probudilo tak dlouho potlačované národní vědomí jednotlivých sovětských národů, včetně samotných Rusů. Etnicky homogenní oblasti zde v podstatě neexistovaly, logicky se tedy objevila sporná území, mezi nimi i to mezi Dněstrem a Ukrajinsko-Moldavskou hranicí. Podle sčítání lidu z roku 1989 mělo Moldavsko 4,4 milionu obyvatel, z toho budoucí PMR bez města Bendery 546 400 obyvatel. Národnostní složení (počítané z 600 700 obyvatel rajónů levého břehu, které však částečně zasahovaly i na břeh pravý, navíc bez města Bendery) bylo následující: Moldavané 40%, Ukrajinci 28%, Rusové 24%, ostatní 8%. Do roku 2004, kdy bylo uspořádáno další sčítání, se skladba obyvatel (tentokrát již z 555 500 obyvatel PMR v jejích současných hranicích) poměrně výrazně proměnila: Moldavané 31,9%, Rusové 30,3%, Ukrajinci 28,8%, 9% ostatní¹. V celém Moldavsku žilo v roce 2004 78,2% Moldavanů, 8,4% Ukrajinců, 5,8% Rusů, 4,4% Gagauzů a 1,9% Bulharů².

S rozpadem komunismu přišla na pořad dne otázka budoucnosti SSSR i otázka sjednocení Moldavska s Rumunskem. Když Moldavský nejvyšší sovět, tehdy již plně ovládaný Lidovou frontou Moldavska, nahradil na přelomu srpna a září 1989 azbuku latinkou, zavedl jako první úřední jazyk moldavštinu a pohrozil propuštěním všem rusky hovořícím úředníkům, nenaučí-li se moldavsky, vyvolalo to mezi moldavskými Slovany strach z rumunizace. Strach z toho, že se stanou bezvýznamnou menšinou ve velkém Rumunsku a z následné odvety po dlouhé době sovětské nadvlády.

V únoru 1990 vyhráli představitelé pracovních kolektivů, již půl roku občasně stávkujících v Tiraspolu, Benderech, Rybnici a jinde v Podněstří, volby do Nejvyššího moldavského sovětu v Podněsterských okrscích, čímž

¹ <http://en.wikipedia.org/wiki/Transnistria#Population>

² <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/md.html#People>

se k místní moci dostala skupina vedená Igorem Smirnovem, ruský mluvícím konzervativním komunistou. 27.4.1990 navíc přijal Nejvyšší sovět Moldavska novou hymnu, totožnou s rumunskou, a novou vlajku, která se od rumunské odlišovala pouze přítomností znaku ve středním pruhu. Lidová fronta Moldavska, vedená Iuriem Roščou, se projevovala velmi nacionalisticky, i když sjednocení s Rumuny nepovažovala za svůj brzký cíl. To však bylo více způsobeno ekonomickou situací, Rumunsko bylo chudší. Ujala se teze o vstupu do Rumunska přes Evropu.

Celý problém by se asi dal řešit smírně, kdyby se neodehrával v oblasti doslova zamořené velmi lehce dosažitelnými zbraněmi. Tato kultura Kalašnikovů³ je typickým příkladem náhlé absence absolutní kontroly ve vysoce militarizované a zkorumpované společnosti. Navíc hlavní vlastník zbraní v prostoru, 14. armáda Oděského vojenského okruhu SSSR řízená téměř výhradně Rusy sdílela obavy z dalšího vývoje s nemoldavskými obyvateli budoucí PMR. Tuto názorovou blízkost již dříve, roku 1984, doprovodila i blízkostí geografická - přesun velení 14. armády z Kišiněva do Tiraspolu, budoucího správního střediska PMR.

2.3. První výstřely

K ozbrojenému konfliktu tedy nebylo daleko a na jaře roku 1990 začaly první přestřelky mezi moldavskou policií a podněsterskými gardami, silou, složenou ze slovanských obyvatel a institucionalizovanou až zanedlouho vzniklým prozatímním parlamentem PMR. Zvláštní jednotky moldavské policie (OPON) podnikly první větší ozbrojenou akci 12.6.1990 ve městě Dubossary, stále se však jednalo spíše o napětí doprovázené několika výstřely než o válku.

³ Tishkov V., Ethnic Conflicts in the Former USSR: The Use and Misuse of Typologies and Data, in Journal of Peace Research, vol.36, no.5, p.586

Prvním významným krokem bylo vyhlášení PMR, které proběhlo 2.9.1990. Byla vytvořena prozatímní vláda a parlament, do jehož čela se postavil Igor Smirnov. Moldavské vedení považovalo tento krok samozřejmě za nezákonný.

Situace se začala vyhrocovat a významněji politizovat v listopadu 1990. PMR plánovala parlamentní volby a 15.11. vydal Nejvyšší sovět Moldavska výzvu prezidentovi SSSR Gorbačovovi, ve které ho žádal o příjezd do neklidné oblasti. Hrozil rovněž, že nepodnikne-li SSSR žádné kroky k řešení, bude muset o pomoc požádat OSN. Ve výzvě také stálo, že chování slovanských separatistů žene Moldavsko do svazku s Rumunskem. Gorbačov vyslal do Podněstří svého poradce, maršála Sergeje Achromejeva, který přišel s návrhem, aby se PMR zřekla plánovaných voleb a Moldavsko na oplátku vize spojení s Rumunskem, v zásadě aby vše zůstalo jako dříve v rámci SSSR. To už ale nebylo možné a i přes slovní nátlak předsedy sovětského parlamentu A. Lukjanova se 22.11.1990, tedy ještě před plánovaným termínem, uskutečnily parlamentní volby PMR. Ty proběhly podle komunistických zvyklostí, tedy s jednotnou kandidátkou, a zisky kandidátů přes 90%. Moldavský parlament výsledky podněsterských voleb anuloval a hlasování označil za neplatné, faktický dopad tohoto kroku však nebyl žádný a podněsterský parlament začal fungovat. Do svého čela na svém prvním zasedání 29.11. očekávaně zvolil Igora Smirnova.

Poté se situace téměř na rok jakoby zastavila, žádná ze stran nechtěla, nebo nemohla podniknout zásadní krok, navíc to byla doba velmi chaotická, kdy se ještě stále nevědělo, jak to dopadne se SSSR jako takovým. Referendum o jeho budoucnosti ze 17.3.1991 odmítlo Moldavsko pořádat. Katalyzátorem dalších událostí byl až srpnový pokus o puč v Rusku.

27.8.1991 vyhlásilo Moldavsko nezávislost a dva dny nato zadržela moldavská policie Igora Smirnova za podporu puče. To vyvolalo ohromnou nevoli v celé PMR, která vyhlásila nezávislost na Moldavsku a setrvání

v SSSR 2.9., v den prvního výročí vyhlášení republiky. Tentýž den začaly podněsterské ženy blokádu významné železnice z Kišiněva přes Bendery do Oděsy s cílem dosáhnout propuštění Smirnova. Blokáda a demonstrace pokračovaly a 25.9. zatkli příslušníci jednotek moldavského ministerstva vnitra 60 demonstrantů blokujících most do Dubossar. Moldavský prozatímní prezident Mircea Snegur (od 3.9.1991) na to reagoval hrozbou demise, bude-li použito násilí. Stále více se ukazovalo, že Snegur chce řešit situaci smírně, ale že na něj tlačí nacionalistická Lidová fronta Moldavska, v jejíchž představách by bylo ideální separatisty jednoduše vojensky zpacifikovat.

Prozatím měli návrh umírnění a 1.10. proběhlo jednání moldavského premiéra Valeria Muravského a prvního náměstka moldavského parlamentu Iona Chardžeho s představiteli městských rad Tiraspolu, Dubossar, Bender a dalších za pomoci zprostředkovatelů ruského parlamentu. Byly podepsány dokumenty o urovnání napjaté situace, o společném odsunu ozbrojenců, kterých doposud stále přibývalo, a o vytvoření dohodovací komise. Situace vypadala celkem nadějně, byl propuštěn Smirnov, skončila blokáda, a i když se ozbrojenci neodsunuli a komise nevznikla, na dva měsíce zavládl křehký klid.

Na 1.12.1991 plánovalo Moldavsko prezidentské volby a podněsterský parlament vydal již 23.10. prohlášení, že PMR se voleb účastnit nebude, naopak, že ve stejném termínu uspořádá referendum o nezávislosti spojené s vlastními prezidentskými volbami. Tak se také stalo. Zatímco v Moldavsku získal Snegur jako jediný kandidát 98% hlasů při 83% účasti⁴, v PMR se podle místní volební komise při podobné účasti vyslovilo 98% obyvatel pro nezávislost a 65% pro Smirnova jako prezidenta. Moldavsko opět neuznalo podněsterské volby, ale je zajímavé, že nic víc nepodniklo. Důvodem pro to

⁴ Snegur těsně před volbami prosadil zákon, který znemožnil kandidaturu těm, kteří nebyli posledních 10 let moldavskými občany, čímž odstranil ze souboje svého největšího soupeře, Mirceu Druce.

byla hlavně přítomnost 14. armády Oděského vojenského okruhu ozbrojených sil SSSR (brzy již SNS), a tak moldavské vedení vydalo 6.12. svolání k parlamentům a vládám celého světa a k Radě bezpečnosti OSN obviňující 14. armádu z agrese proti Moldavsku. Podle tohoto svolání armáda okupovala Grigoriopol, Dubossary, Tiraspol a Rybnicu a rozdávala místním separatistům zbraně. Sovětské ministerstvo obrany obvinění okamžitě odmítlo s tím, že je připraveno řešit situaci na základě vzájemného respektu. Poprvé se také zapojilo rumunské ministerstvo zahraničí: vyjádřilo hluboké znepokojení nad zásahem sovětských vojsk v PMR, který považuje za agresi proti Moldavsku.

Snegur oznámil, že je ochoten zasednout k jednání s představiteli PMR, skutečně se sešel s Igorem Smirnovem a 15.12., dva dny po smrti dvou civilistů v Dubossarech, z níž se obě strany vzájemně obvinily, byla vytvořena smírčí komise ze zástupců Moldavska a Podněstří, která dosáhla stažení všech ozbrojených sil z Dubossar. To byl krok, který opět na necelé 4 měsíce zajistil relativní klid, přestože v té době potvrdila ruská tisková agentura RIA dřívější zprávy moldavských zdrojů o přítomnosti Donských Kozáků a dobrovolných bojovníků z Petrohradu v Podněstří.

2.4. Jaro 1992 – stupňující se napětí

Nejdynamičtější fáze konfliktu začala 2.3.1992, kdy bylo Moldavsko přijato do OSN. Podněsterská garda s kozáckými oddíly obsadila celé Dubossary a donutila místní posádku moldavských policistů vzdát se. Následně vyhlásil prezident Smirnov ve městě na měsíc výjimečný stav a podněsterský parlament rozhodl o vojenském rozpočtu a budování vlastní armády. Následující den navrhl viceprezident PMR Alexandr Karaman, který je moldavské národnosti, volné společenství PMR, Gagauzie a zbytku Moldavska. Pro federaci se v moskevském rozhlasu vyslovil i Smirnov, ale

pro Moldavsko bylo takové řešení nepřijatelné už proto, že na tisícových demonstracích v Kišiněvě požadoval lid zbraně a Snegurovu demisi. Do toho proběhl útok místních obyvatel na kasárna pluku 14. armády v Kocijerech s cílem ukořistit zbraně, po kterém vojáci tuto vesnici opustili a Jurij Nětkačov, velitel 14. armády SNS řekl, že jeho síly se do konfliktu nevměšují.

4.3. večer podepsali 1. místopředseda moldavské vlády Andrei Sangeli a předseda podněsterského parlamentu Grigorij Marakuca Protokol o příměří, který předpokládal stažení ozbrojenců ze zóny konfliktu, tedy z Kocijer, a odblokování mostů přes Dněstr. Jediným výsledkem však bylo uvolnění mostů, které proběhlo 10.3., jinak na obou stranách pomalu přibývali mrtví.

Pak již probíhaly události v rychlém sledu: Ruská televize přinesla zprávy o Rumunech bojujících na moldavské straně, které hned dementovalo jak rumunské ministerstvo zahraničí, tak moldavské vedení. To již dříve ústy Snegura popíralo zprávy o dvaceti osmi padlých Rumunech, ale vyhradilo si právo požádat o pomoc třetí zemi. V Rumunsku proběhla kampaň za zásah v Moldavsku, proti čemuž se však postavila vládní Fronta národní spásy. Moldavský parlament ve výzvě ruskému a ukrajinskému vedení protestoval proti přítomnosti Kozáků a žádal obě vedení, aby zajistila jejich odchod z oblasti. Moldavská prokuratura zahájila trestní řízení proti Smirnovovi, kterého zároveň zbavila poslaneckého mandátu v moldavském parlamentu. Skupina moldavských poslanců požádala Ukrajinu o zprostředkovatelskou misi, což Leonid Kravčuk odmítl s tím, že tato role náleží pouze OSN. Valeriu Muravski navrhl na zasedání premiérů zemí SNS spojit podněsterské okresy do volného ekonomického pásma a uspořádat referendum o budoucnosti. 13.3. oznámil v deníku Něžavisimaja gazeta Svaz ruských kozáckých vojsk, že jej velení sovětské armády požádalo v prosinci 1991 o příchod Kozáků do PMR, což odmítl, a tak se zřejmě obrátilo přímo na jednotlivé atamany.

V těchto dnech se také odehrála zajímavá událost, která přesně vystihuje to, co je na celém konfliktu asi nejnebezpečnější, totiž způsob, jakým se v postsovětském prostoru nakládá se zbraněmi. 5.3. přinesla ruská televize zprávu, že moldavské síly obsadily kasárna pluku 14. armády v Kocijerech, při čemž byl zcizen speciální automobil s kontejnery obsahujícími ampule s radioaktivním cesiem. O několik hodin později byl vůz nalezen zcela opuštěný uprostřed vesnice a jedna ampule chyběla. Právě tato jedna ampule by přitom mohla zamořit území o rozloze celého Moldavska. Až o dva dny později mohla speciální komise vyšetřující krádež oznámit, že ampule je na svém místě a pod dohledem a že míra radiace v okolí nepřesahuje žádné limity.

V této době bylo Moldavsko ochotno zřídít v PMR volné ekonomické pásmo, Podněstří požadovalo federaci. Snegur v rozhlasovém projevu řekl, že celý konflikt je v zásadě pokračováním srpnového pokusu o puč a že konzervativní komunistické síly používají PMR jako nástupiště pro svůj útok již od roku 1989. 15.3. vypukly těžké boje o Dubossary a Košnicu a moldavská vláda vydala ultimátum ozbrojeným skupinám na levém břehu, ve kterém požadovala složení zbraní do 48 hodin, jinak použije veškerá opatření, aby ochránila občany bez ohledu na jejich národnost od banditské zvůle. PMR vyhlásila den nato výjimečný stav, což předpokládalo vyhoštění osob, které nemají trvalé bydliště v PMR, a zavedla cenzuru. 17.3. schválil moldavský parlament zákon o vytvoření vlastní armády.

Ukrajinský prezident zveřejnil téhož dne výnos k situaci na hranicích s Moldavskem. Nařídil vytvoření dočasného padesátikilometrového bezpečnostního pásma podél hranic, podniknutí kroků, které zabrání pronikání ozbrojených jednotek přes území Ukrajiny do zahraničí a přípravu na přijetí uprchlíků. Zároveň připustil, že v případě dobré vůle obou zúčastněných stran je Ukrajina ochotna přijmout zprostředkovatelskou úlohu, raději by však využil mechanismů KBSE. Rumunský prezident Ion

Iliescu vyzval prezidenty Ruska a Ukrajiny, aby vynaložili veškerý svůj vliv na dosažení mírového řešení konfliktu, a vyjádřil ochotu se k tomuto úsilí připojit. Ještě tentýž den nařídila moldavská vláda po jednání s představiteli PMR zastavení všech vojenských akcí a parlament schválil zákon o vytvoření volného ekonomického pásma, což zastavilo boje na pět dalších dní.

Do Tiraspolu přijela 19.3. skupina ruských poslanců, která jednala s velením 14. armády SNS, jež konstatovalo, že je pro vojáky stále těžší zachovávat neutralitu, protože čelí stále častějším útokům obou stran s cílem ukořistit zbraně, a že pokud se rozhoří opravdová občanská válka, budou nuceni se zbraní v ruce hájit sebe, své rodiny a lid.

20.3. začal v Kyjevě summit SNS, kde se ukázalo, že je konflikt v Podněstří relativně málo důležitým tématem. Hlavními tématy schůzky byl konflikt v Náhorním Karabachu a statut armády SNS. Přesto bylo přijato alespoň prohlášení, v němž se politici přihlásili k zachování územní celistvosti Moldavska a přijali závazek zabraňovat dalšímu přísunu zbraní i ozbrojených formací. Summit se rovněž usnesl na vytvoření mírových sil SNS, které by mohly působit po dosažení příměří a po pozvání dvou stran. Rumunské ministerstvo zahraničí prohlásilo, že je to důležitý krok na cestě k politickému řešení situace.

Mezitím vyzval ruský parlament Moldavsko, aby poskytlo PMR také zvláštní politický statut jako záruku práva na sebeurčení v případě spojení Moldavska s Rumunskem, což vyvolalo oficiální vyjádření nespokojenosti ze strany moldavského parlamentu. Zdůraznil také, že vláda, ani jiné oficiální orgány Ruské federace nemají nic společného s účastí ruských občanů v konfliktu a snaží se této účasti zabránit. Nakonec nabídl zprostředkování sporu. Současně Mircea Snegur zveřejnil výnos, jímž Moldavsko přebralo vojenské jednotky na svém území pod svou jurisdikci. V reakci přijel do Kišiněva zástupce vrchního velitele ozbrojených sil SNS,

generál Boris Pjankov, a jednal o tomto kroku s moldavským ministrem obrany Ionem Costašem. Dohodli se, že výsadkové a letecké jednotky budou převeleny do Ruska, které pak dodá Moldavsku mobilní techniku a výzbroj pro národní armádu. Již 1.4. však vydal Boris Jelcin výnos, jímž podřídil oddíly 14. armády, které byly dislokované na východ od Dněstru, tedy drtivou většinu, Rusku. Ještě předtím se důstojníci 14. armády poprvé oficiálně projevíli jinak než neutrálně. Z jejich porady, konané 27.3. v Rybnici unikla zpráva, že v případě agrese proti PMR bude armáda bránit město a Podněstří. Všechna další prohlášení již byla opět v tónu nevměšování se.

24.3. opět poněkud zneřehlednil podněsterské pozice Grigorij Marakuca, který prohlásil, že podněsterské vedení nikdy nepovažovalo za svůj cíl rozdělení Moldavska a usiluje pouze o obnovení autonomie, kterou mělo do roku 1940. Upozornil, že pod pojmem nezávislost, použitým v prosincovém referendu, se rozumí federativní uspořádání. Nakonec navrhl čtyřstranné rozhovory Moldavska, PMR, Ukrajiny a Ruska. To nenašlo odezvu, protože začínal summit KBSE v Helsinkách, kde se 23.3. sešli ministři zahraničí Ruska, Ukrajiny, Moldavska a Rumunska a dohodli se na tom, že je nezbytné odzbrojit všechny ilegální vojenské formace a zajistit jak moldavskou územní integritu, tak práva všech menšin. Jako již tolikrát se slova v činy ani tentokrát nepřevedly.

28.3. byl na celém území Moldavska vyhlášen výjimečný stav a všichni podněsterští ozbrojenci dostali další ultimátum, aby se dobrovolně vzdali moldavským úřadům, což jim zaručí amnestii. Snegur prohlásil, že si nepřál krveprolití, ale že nemůže dopustit, aby se část jeho republiky změnila ve vojensko-komunistický koncentrační tábor. Poprvé se Moldavsko začalo obracet na podněsterskou opozici, která se však ukázala jako příliš nepatrná i v řadách etnických Moldavanů. PMR vyhlásila také výjimečný stav a její parlament zaslal provolání Borisi Jelcinovi, v němž uvádí, že Moldavsko

zahájilo otevřenou agresi a podkopává rozhovory, což může vést k rozsáhlé občanské válce. O dva dny později podněsterské vedení prohlásilo, že vyhlášení výjimečného stavu považuje za vyhlášení války, a zablokovalo opět všechny mosty přes Dněstr. Ruský ministr zahraničí Andrej Kozyrev vyzval k mírovému řešení a dodržování dohody z Helsinek a Rumunsko reagovalo prohlášením, že je připraveno v případě potřeby poskytnout vojenskou pomoc.

Na 31.3. byla naplánována schůzka ministrů zahraničí Ruska, Ukrajiny, Moldavska a Rumunska, která však proběhla pouze na úrovni expertů. Důvodem byl podle tiskové služby moldavského prezidenta odlišný názor Ruska na prostředky urovnání konfliktu. Zatímco tři země byly názoru, že je třeba hlavně stáhnout Kozáky, odzbrojit podněsterskou gardu a obnovit v PMR moc zákonných orgánů, Rusko se domnívalo, že na konfliktu nesou vinu jak Podněstří, tak Moldavsko. I jednání expertů provázely značné neshody hlavně o ruském návrhu, aby se jednání účastnila samostatná delegace PMR. Moldavsko to odmítlo s tím, že by to znamenalo uznání této republiky.

1.4. vypršelo ultimátum a jednotky moldavského ministerstva vnitra zaútočily na město Bendery. Následující den schválil důstojnický sbor 14. armády prohlášení, ve kterém varoval, že jeho jednotky vyhlásí zvýšenou bojovou pohotovost, pokud se Snegur, Jelcin, Smirnov a velitel ozbrojených sil SNS Jevgenij Šapošnikov nedohodnou na zastavení palby a stažení ozbrojených formací. Boje dál pokračovaly a moldavské zdroje uvedly, že 14. armáda se poprvé vložila do bojů na straně PMR, což zdroje z Tiraspolu popřely.

Začala probíhat nejrůznější jednání, všechna však bez výsledků, protože základní moldavský požadavek, tedy obnovení moldavské moci v PMR a odzbrojení jejích bojovníků, byl pro Podněstří nepřijatelný. Bezpečnostní rada Moldavska například 4.4. navrhla, aby po zastavení palby odzbrojily

moldavské síly společně se 14. armádou Kozáky, podněsterské gardisty a dobrovolníky, odblokovaly Bendery a odminovaly tamní železnici, to vše pod dohledem pracovní skupiny složené ze zástupců Moldavska, PMR a 14. armády. PMR to odmítla s tím, že cílem těchto kroků je likvidace nynějších mocenských orgánů a obnovení moldavské správy v Podněstří. Poté již využití 14. armády jako nárazníku Moldavsko odmítalo s tím, že je-li to teď armáda ruská, jednalo by se o agresi Ruska proti Moldavsku.

5.4. přicestoval do Tiraspolu z pověření Borise Jelcina ruský viceprezident Alexandr Ruckoj, který jednal s velením 14. armády, navrhl vytvořit demilitarizované pásmo hlídané touto armádou, vyjádřil podporu PMR a prohlásil, že možným řešením je federativní uspořádání Moldavska. Následující den prohlásil na 6. sjezdu lidových poslanců Ruska, že Rusko musí vyhovět žádosti PMR zaslané tomuto sjezdu a uznat ji jako nezávislou republiku. Jeho hlavní tezí byla ochrana ruských obyvatel Moldavska, která byla však problematická vzhledem k tomu, že tito lidé nebyli ruskými občany. Mezitím v Kišiněvě navázal Andrej Kozyrev oficiální diplomatické vztahy Ruska s Moldavskem a zahájil další kolo jednání ministrů zahraničí čtyřky z Helsinek, kde opět navrhl, aby 14. armáda sehrála úlohu mezinárodní mírové síly. Ukrajinský ministr zahraničí Anatolij Zlenko vyjádřil pochybnosti, zda armáda, jejíž morálka je nízká a kterou ovládají separatistické síly, může tuto úlohu plnit. Moldavská strana prohlásila, že zasáhne-li 14. armáda do konfliktu, bude považována za armádu okupační. Přes tyto neshody, o kterých se dohodli Kozyrev s moldavským ministrem zahraničí Nicolae Tsiem dále bilaterálně jednat, byla podepsána dohoda o příměří a následném stažení všech ozbrojených jednotek z oblasti. K hlavním zásadám urovnání konfliktu mělo podle dokumentu patřit bezpodmínečné respektování nezávislosti a svrchovanosti Moldavska, vyloučení účasti občanů cizích států v konfliktu, zablokování tranzitu ozbrojených jednotek a výzbroje přes území zainteresovaných států a

vytvoření čtyřstranné komise kontrolující dodržování příměří. Opět se však ukázalo, že dohody se mnohem snáz podepisují než plní i když je třeba přiznat, že intenzita bojů značně ochabla. Ještě ten samý den Kozyrev v Benderech vysvětlil, že 14. armáda bude plnit úlohu nárazníku, zatímco mluvčí moldavského ministerstva zahraničí řekl, že 14. armáda bude z konfliktu zcela vyloučena a že jako mírové síly by si Moldavsko přálo spíše armádu ukrajinskou.

8.4. přijal sjezd lidových poslanců Ruska usnesení, v němž podpořil právo Podněstří na sebeurčení v rámci moldavského státu a vyjádřil připravenost Ruska vytvořit mírový kontingent, odvolávaje se na odpovědnost za životy ruských občanů. Přesto, že slovanští obyvatelé PMR nebyli ruskými občany. Toto usnesení bylo jen mírným odrazem toho, co většina ruských poslanců požadovala, zaznělo dokonce srovnání současného postoje Moskvy k PMR s postojem Francie a Británie k ČSR v roce 1938. Moldavsko usnesení samozřejmě odsoudilo, místopředseda moldavského parlamentu Victor Puscas dokonce prohlásil, že Rusko pokračuje ve své imperiální politice starého centra vůči provinčním oblastem.

2.5. Vrchol krize

Další vlna násilí se rozhořela 19.5. po vojenských akcích 14. armády. Rumunský parlament přijal prohlášení, ve kterém vyjádřil pobouření nad brutálním a nepřijatelným porušením suverenity a nezávislosti Moldavska a vyzval ruský parlament, aby urychlil odchod 14. armády z PMR. Ta se podle moldavské strany již otevřeně přidala na stranu PMR. Mezitím tiskové středisko podněsterské vlády informovalo, že poblíž Kišiněva bylo vyloženo několik vagónů výzbroje z Rumunska včetně dvaceti tanků. O týden později přiznal rumunský prezident Iliescu, že jeho země poskytuje Moldavsku

zbraně a odborníky, což ale podle jeho slov nelze považovat za vměšování do konfliktu v Podněstří.

Mircea Snegur zveřejnil 24.5. poselství generálnímu tajemníkovi OSN Butrusu Butrusu-Ghálímu, kde obviňuje 14. armádu, že prakticky okupovala Podněstří, což bylo považováno za přímou agresi Ruska, nevyhlášenou válku proti Moldavsku. 14. armáda se v této době stala jednoznačným centrem pozornosti a již téměř všichni kromě PMR a Ruska požadovali její odchod. Místopředseda moldavské vlády Constantin Obroc prohlásil, že velká část 14. armády je připravena plnit rozkazy PMR, a Snegur dokonce v parlamentu navrhl vyhlásit Rusku válečný stav. Představitel velení spojených ozbrojených sil SNS, generálmajor Nikolaj Stoljarov byl nucen přiznat, že velení 14. armády se nevyhnulo nedostatečně promyšleným krokům. Jelcinovi nezbylo, než alespoň trochu ustoupit a 27.5. z cesty po Altaji vzkázal, že armádu stáhne a že nehodlá připustit, aby bylo Rusko vtaženo do války kvůli moldavskému konfliktu.

Tento krok přinesl uklidnění, i když opět zůstalo jen u slov. Že Rusko nemyslí své výroky o stažení z PMR vážně, se ukázalo již 3.6. na zasedání jeho Bezpečnostní rady, jemuž předsedal sám Jelcin. Rada dospěla k závěru, že Rusko musí aktivněji ovlivňovat politické procesy v konfliktních oblastech bývalého SSSR a hájit zde zájmy ruského obyvatelstva. Hlavním důvodem snížení bojové aktivity byla dohoda velitelů ozbrojených formací, nezávislá na politice a diplomacii. Z Podněstří se také začaly stahovat dobrovolnické oddíly Ukrajinské národní sebeobran, bránící dle svých slov obyvatelstvo před Rumuny, a to poté, co vydal Leonid Kravčuk výnos, jímž toto stažení přikázal a pohrozil zatčením v případě neuposlechnutí.

30.5. proběhl kongres Moldavanů obývajících levý břeh Dněstru, který odhlasoval v Tiraspolu státní nezávislost a svrchovanost PMR a zaslal žádost o uznání této republiky parlamentům a vládám Ruska a Ukrajiny. Moldavský tisk reagoval zveřejněním výzvy běženců z PMR k neúčasti na

kongresu pořádaném podněsterským vedením a k zachování jednoty Moldavanů.

Další nadějí byla rezoluce, jednomyslně schválená 11.6. moldavským parlamentem, která navrhovala širokou autonomii pro Podněstří a uznávala právo užívat zde ruštinu jako oficiální jazyk. Zároveň podle ní neměli být stíháni ozbrojenci ani na jedné straně, přistoupí-li na odevzdání zbraní. Bylo také rozhodnuto o vytvoření padesátičlenné smíšené komise. Po tomto kroku zavládl opravdový klid zbraní a zneprátelená vojska navázala přímé telefonické spojení. Ovšem jen na týden.

19.6.1992 zahájilo Moldavsko doposud největší ofenzívu u města Bendery a boje, které se rozpoutaly, byly nejkrvavější fází celého konfliktu. Až následující měsíc je považován za občanskou válku. Velitelem 14. armády byl v té době čerstvě Alexandr Ivanovič Lebeď, který stál otevřeně na podněsterské straně⁵. Již 21.6. byl útok na Bendery odražen a těžké boje bez výrazných územních změn se rozhořely po celé délce moldavsko-podněsterské hranice.

Prvním pokusem o zastavení bojů byla dohoda summitu SNS v Moskvě ze 6.7. Předpokládala vytvoření mírových sil SNS na základě březnových dohod z Kyjeva za účasti Ruska, Ukrajiny, Běloruska, Rumunska a Bulharska a jejich příchod na moldavské pozvání. Moldavský parlament toto pozvání doručil hned příští den, ale některé země následně svou nabídku stáhly, a tak k tomuto kroku nedošlo. Na summitu KBSE v Helsinkách 10.7. žádal Snegur, aby byly využity mechanismy této organizace, ale to nebylo možné, protože podmínkou příchodu mírových sil KBSE byl klid zbraní.

Zlom přinesla až dohoda mezi Moldavskem a Ruskem o principech mírového řešení ozbrojeného konfliktu v Podněstří podepsaná 21.7. v Moskvě. Tento dokument předpokládal okamžité příměří a vytvoření demilitarizované bezpečnostní zóny kolem Dněstru v šířce 10km na obě

⁵ Lebeď jednou dokonce prohlásil, že 14. armáda by mohla být v Bukurešti za 2 hodiny.

strany, zahrnující i město Bendery. Byla také potvrzena suverenita a územní integrita Moldavska, potřeba zvláštního statutu pro Podněstří a jeho právo na samostatnou budoucnost v případě spojení Moldavska s Rumunskem. Zároveň byla vytvořena třístranná Spojená kontrolní komise, složená z delegací Moldavska, Ruska a PMR a třiceti vojenských pozorovatelů, po deseti z každé strany, která byla v případě porušení příměří oprávněna podniknout okamžité a odpovídající kroky vedoucí ke znovunastolení míru, práva a pořádku. Komise dostala k dispozici mírové jednotky, složené z ruských, moldavských a podněsterských sil v poměru 5:3:2, které začaly vznikat o dva dny později. Všechny body dohody, až na úplnou demilitarizaci bezpečnostní zóny, byly naplněny, a tím v zásadě ozbrojený konflikt skončil. Vstoupil do fáze, pro kterou se ujal přívlastek zamrzlý.

2.6. Status quo

Červencové příměří sice nadobro zastavilo násilí, ale řešení problematické situace bylo stále velmi daleko, možná ještě dále než kdykoli předtím, protože naléhavost nutnosti jej najít se s klidem zbraní hodně snížila. Fakticky již nezávislé Podněstří, pro Moldavsko díky příměří a stále přítomné 14. armádě nedobytné, se více než na nalezení kompromisu začínalo soustřeďovat na co nejdůslednější oddělení všech běžných prvků správy země. Již v září 1992 například zrušil podněsterský parlament jazykové zákony z roku 1989, čímž v PMR znovu zavedl používání azbuky a ruštiny jako úředního jazyka. V listopadu 1993 proběhla také měnová odlika, když Moldavsko zavedlo Lei a PMR si ponechala Rubly.

K jednacímu stolu zasedly delegace Podněstří a Moldavska na začátku roku 1993. Nadějně vypadala neoficiální dohoda o porozumění principům vzájemných vztahů. Tu ovšem zablokoval podněsterský parlament návrhem jiné dohody o rozdělení moci mezi subjekty moldavské konfederace, která

měla mít mezinárodní charakter, což by znamenalo faktické uznání PMR jako subjektu mezinárodního práva. To pro Kišiněv nemohlo být přijatelné a po dalších jednáních, uskutečněných ve formě tzv. trojek, tedy prezidentů, mluvčích parlamentů a premiérů obou stran konfliktu, se ukázalo, že Moldavsko je ochotno jednat o všem kromě právě mezinárodního uznání PMR. Navrhovalo pro ni zvláštní ústavní statut, což již bylo ovšem separatistům málo.

V únoru 1993 byla v Moldavsku zřízena stálá mise KBSE s těmito cíli: upevnit samostatnost a suverenitu Moldavska v jeho současných hranicích, zajistit státní integritu s ohledem na zvláštní status pro Podněstří, dosáhnout dohody o stažení cizích vojsk, monitorovat dodržování mezinárodního práva s důrazem na lidská práva a práva menšin, asistovat při jednáních a implementaci dohod⁶. Mise byla zřízena na půl roku a je dodnes prodlužována, 13.2.1995 byla též otevřena pobočka KBSE v Tiraspolu.

Dalším možným impulsem k řešení mohly být moldavské parlamentní volby z února 1994, ve kterých nacionalistická Křesťansko demokratická fronta ztratila většinu a získala jen 7,5% hlasů⁷. Jedním z prvních kroků nové vlády bylo vypsání referenda o spojení s Rumunskem. V něm se 6.3. při 75% účasti vyslovilo pro samostatné Moldavsko 95% lidí, v Podněstří bylo ovšem bojkotováno. V dubnu vstoupilo Moldavsko do SNS a v srpnu vstoupila v platnost nová ústava, která byla mimo jiné potvrzením řešení konfliktu s Gagauzy. Za něj si vláda vysloužila pochvalu od Rady Evropy.

V roce 1995 se 14. armáda, do té doby formálně patřící SNS, i když pod ruskou jurisdikcí, změnila na Operační skupinu ruských sil v Moldavsku a z jejího velení odešel poněkud radikální Lebed'. S tím došlo i k určitému snížení počtu vojáků. Stále však ve dvou skladech v Tiraspolu a Kolbasně, obou na území PMR, zůstávalo na 40 000 tun výzbroje, zčásti ještě z doby

⁶ <http://www.osce.org/item/4235.html>

⁷ Volby vyhrála Demokratická rolnická strana se 43,2% hlasů, Blok Socialistické strany a Hnutí Jednota získal 22% a strana Rolnictvo a Intelektuálové získala 9,2%

před II. světovou válkou. Ruská armáda a zmíněné sklady se stále více ukazovaly jako element zabraňující dosažení jakékoliv dohody, a proto Moldavsko a OBSE⁸ stále více tlačily na jejich odsun. Až na summitu OBSE v Istanbulu v listopadu 1999 slíbil dosluhující Jelcin stáhnout všechna svá vojska i se zbraněmi do konce roku 2002. OBSE k tomu dokonce zřídilo dobrovolný fond, z něhož mohlo Rusko čerpat finanční zdroje k ničení starých zbraní a odsunu nových. Částečné zeštíhlení skladu v Tiraspolu proběhlo v červnu 2001, v Kolbasně pak v říjnu téhož roku a to za obtíží, způsobovaných podněsterským vedením, které si v těch nejdivočejších vystoupeních dokonce dělalo na sklady nárok a žádalo od Ruska finanční kompenzaci za jejich vydání. Na podzim a těsně před koncem roku 2002 odjelo do Ruska několik vlaků s vojáky a zbraněmi, závazek úplného stažení však dodržen nebyl.

Mezitím byl v PMR potvrzen stávající stav, když v prezidentských volbách v prosinci 2001 opět vyhrál Igor Smirnov. V Moldavsku se naopak v dubnu 2001 stal již třetím (po Snegurovi a Petru Lučinském) prezidentem rusky hovořící socialista Vladimir Voronin, což mohlo vyvolat dojem, že komunikace bude nyní snazší. Opravdu se po dlouhé době začalo jednat o něco intenzivněji, a to formou pětistranných rozhovorů Moldavsko, PMR, Rusko, Ukrajina, OBSE. 9.7.2002 v Kyjevě a 23.8.2002 v Kišiněvě byly podepsány dohody o federaci se dvěma ústavami, ale jednotným Moldavskem na mezinárodním poli, do praxe však jako již tolikrát nevstoupily.

V únoru 2003, v době, kdy USA a EU zavedly vízovou povinnost pro vedení PMR, vznikla Spojená ústavní komise, která měla jednat o podobě budoucí federace. Poprvé se sešla 24.4.2003 a dala si smělý závazek, že do února 2004 proběhne referendum o nové ústavě a do února 2005 parlamentní volby, ovšem nevyjednala opět nic a od podzimu 2003 se již ani nesešla.

⁸ KBSE se na OBSE přejmenovala 1.1.1995

S podobným výsledkem se rozplynula i ve stejné době vzniknuvší Pracovní skupina ekonomických expertů. Alespoň malým důvodem k radosti byl 14.8.2003 odchod větší části ozbrojených formací z bezpečnostní zóny, dohodnutý vyjednávači OBSE, což bylo v podstatě plnění dohody o příměří z července 1992.

V listopadu 2003 předložilo Rusko další návrh řešení, tzv. Kozakovo memorandum. To předpokládalo vytvoření asymetrické federace, kde by Podněstří bylo o něco slabší částí, za což by však dostalo garanci devíti ze šestadvaceti senátorů v horní komoře parlamentu. Důležitou součástí memoranda bylo také vytvoření ruské vojenské základny v Moldavsku na 20 let, v podstatě legalizace přítomnosti Operační skupiny. V Kišiněvě proběhlo několik demonstrací odsuzujících tento návrh a Moldavsko jej ani nepodepsalo. O dva roky později to Voronin vysvětloval tím, že vznik základny není kompatibilní s moldavskou ústavou, která zaručuje neutralitu země.

V létě 2004 proběhla tzv. školní krize, kdy Podněstří zavřelo šest škol používajících latinku a zatklo několik učitelů a rodičů protestujících proti tomuto kroku. Moldavsko odpovědělo blokadou PMR, která se však ukázala jako neefektivní hlavně kvůli tomu, že nebyla synchronizována s Ukrajinou. Efektivní naopak byl krok PMR, přerušení dodávek energie do Moldavska. Nakonec musela zasáhnout OBSE a školy byly znovu otevřeny, ovšem se statutem nevládních vzdělávacích organizací. O rok později ještě vznikly čtyři moldavské školy v Tiraspolu, Benderech, Rybnici a Corjevu.

Jednou z posledních snah o řešení byl sedmibodový plán Viktora Juščenka z května 2005 obsahující návrh autonomie pro PMR, opět však nebyl realizován. Malým krokem, který byl však spíše zaměřen na omezení pašeráctví než na řešení konfliktu, bylo otevření pěti hraničních přechodů mezi PMR a Ukrajinou, které hlídají ukrajinští a moldavští celníci.

3. Cíle jednotlivých aktérů konfliktu

3.1. PMR

Hlavním oficiálním důvodem k vyhlášení nezávislého Podněstří byl boj podněsterského lidu za lidská a občanská práva proti militantnímu nacionalismu Moldavska⁹. Je nutno přiznat, že mnoho Moldavanů se skutečně nacionalisticky projevovalo, jejich vztah k Rusům byl podobný jako u většiny neruských národů Sovětského svazu. V pozadí vyhlášení republiky však byly i jiné důvody, které se s opadávajícími národními vášněmi a pozdější relativně smírnou politikou Kišiněva stávaly čím dál tím důležitějšími. Národnostní obavy byly spíše zneužity. Prvním důvodem byla ekonomická situace, Podněstří bylo průmyslovou a energetickou základnou celého Moldavska a jeho nejbohatší částí. Druhým pak fakt, že lidé, kteří zde získali moc se jí již jednoduše nechtěli vzdát. Problém delegace vlastní moci na centrum většího celku je obecnější a byl také jedním z hlavních důvodů nespojení Moldavska s Rumunskem, v současné době je to i hlavní úskalí evropské integrace. Podněsterskému vedení byla navíc cizí touha po demokratizaci, chtělo spíše zakonzervovat autoritativní způsob vlády, což mohla hezky ilustrovat i četnost sovětských vlajek a soch komunistických vůdců na levém břehu v době, kdy ze zbytku Moldavska již tyto symboly zmizely.

Vedení PMR postupně měnilo své požadavky vůči Kišiněvu od nezávislosti k federaci a zpět k nezávislosti vždy tak, že to pro Moldavsko bylo nepřijatelné. Zda to byla pouze hra se světovými vyjednávači nebo upřímně míněná snaha o kompromis se můžeme asi jen dohadovat, nicméně všechny moldavské návrhy byly nakonec zamítnuty. PMR se stala centrem

⁹ http://www.president-pmr.org/english/index_e.htm

pašeráctví, na což může ukázat i fakt, že dovážela desetkrát více alkoholu a stokrát více cigaret než Moldavsko¹⁰, a to představitelům místní moci pravděpodobně vyhovovalo. Opravdovým cílem podněsterského vedení se tedy jeví spíše neztratit moc a nenechat nikoho příliš nahlížet do správy země než chránit národní práva moldavských Slovanů. Což možnost jakéhokoli řešení prakticky vylučuje.

3.2. Moldavsko

Moldavský postoj k podněsterské problematice byl vždy spojen se snahou o zachování územní integrity státu a o co možná nejmenší autonomii PMR. V návrzích řešení spolu stále soupeřili nacionalističtí radikálové, k nimž patřila Lidová fronta Moldavska, později Křesťansko demokratická fronta, s umírněnými pragmatiky reprezentovanými prezidentem Snegurem, později socialisty. První měli navrch v rušných počátcích konfliktu a jsou částečně vinni militarizací sporu. Extremisté z tohoto tábora požadovali dokonce všechny nemoldavany vyhnat, ti umírněnější viděli nejlepší možnost ve vojenské intervenci. Nesou také svůj podíl na promarnění šance na federativní uspořádání, které navrhovalo, i když možná ne zcela vážně, Podněstří. Druzí mohli za Moldavsko bezproblémově vystupovat až po volbách z roku 1994 a byli ochotni jednat i ustupovat, což přineslo plody v podobě kompromisu s Gagauzií, nikoli však v Podněstří. Na čem se oba tábory vždy shodovaly a co je také oficiální politikou současného Moldavska, je absolutní odmítnutí existence PMR jako samostatného subjektu mezinárodního práva.

¹⁰[http://lnweb18.worldbank.org/oed/oeddoclib.nsf/24cc3bb1f94ae11c85256808006a0046/650cd56c9f8d4de185256f4200784b15/\\$FILE/moldova_cae.pdf](http://lnweb18.worldbank.org/oed/oeddoclib.nsf/24cc3bb1f94ae11c85256808006a0046/650cd56c9f8d4de185256f4200784b15/$FILE/moldova_cae.pdf)

3.3. Rusko

Hodnotit cíle či postoje Ruska jako jednotného celku je v počátcích konfliktu nemožné, vždyť Rusko samo teprve vznikalo. Navíc se potýkalo s mnoha nesrovnatelně důležitějšími problémy, a tak se o zdejší spor významněji zajímali jen ruští nacionalisté, skupina početná a mimořádně různorodá. Jejich hlavní tezí, nejen v Podněstří, byla ochrana Rusů, kteří se náhle ocitli v samostatných národních státech jako menšina. Nejvýraznějším příspěvkem ruských nacionalistů byl příchod těch nejradikálnějších z nich, bojovníků všeho druhu, z velké části Kozáků. Zprvu celosvazovým, prakticky však samostatně jednajícím, nakonec také ruským elementem byla 14. armáda, která se sice po celou dobu snažila tvářit neutrálně, ale bylo evidentní, a při pohledu na její velení i logické, že hájila zájmy PMR. Vojáci této armády zde většinou bydleli i s rodinami a představa, že budou podléhat moldavským úřadům, je nelákala o nic víc než vize odchodu. S konsolidací moci v Moskvě v době nejživější fáze konfliktu v roce 1992 se již dala pozorovat oficiální linie, reprezentovaná hlavně Jelcinem. Rozpory mezi slovy a činy ruských vůdců byly všudypřítomné. Rusko kritizovalo účast svých mimoarmádních ozbrojenců v konfliktu a neustále opakovalo, že jeho orgány s ní nemají nic společného, nedokázalo je však z oblasti stáhnout, jak se to podařilo Ukrajině. Hlásilo a hlásí se k zachování územní celistvosti Moldavska, jím vyjednané příměří však de facto garantuje nezávislost PMR. Slíbilo odchod svých vojsk, který je však i tři roky po vypršení slíbeného termínu v nedohlednu, a nyní prohlašuje, že tento krok bude lepší podniknout až po nalezení kompromisu, čímž se dostává do začarovaného kruhu. Zdá se tedy, že Rusko má zájem na tom, aby trvalé řešení nebylo nalezeno. Má záminku ke své přítomnosti ve strategicky zajímavé oblasti, což velmoc málokdy odmítá. Navíc je možné se domnívat, že mnohým ruským politickým špičkám vyhovuje existence prostoru, ve kterém nejsou

mezinárodní zákony dodržovány zcela, byť pro to neexistuje žádný přímý důkaz.

3.4. OBSE

OBSE byla a je prakticky jedinou mezinárodní organizací, která se o podněsterský konflikt významněji zajímá, a dokonce má snahu jej řešit. V jeho ozbrojené fázi se kvůli svým stanovám nemohla účastnit přímo, ale poskytovala alespoň fórum pro setkávání a jednání všech zúčastněných stran. Její přístup k problematice byl vždy konzistentní a v zásadě shodný s postojem Západu ke konfliktům tohoto typu všude na světě. Hlavním cílem OBSE bylo zpočátku zastavit násilí, po červencovém příměří změnit stav, ve kterém se Podněstří nachází, tedy mezinárodněprávní vakuum zajímavé pro kohokoli, kdo se zabývá nějakou nelegální činností, hlavně vymýtit z tohoto prostoru doposud kvetoucí pašeráctví se všemi druhy zboží. OBSE se domnívá, že tohoto cíle lze dosáhnout jedině po zavedení takové správy PMR, která bude schopná a ochotná spolupracovat s mezinárodním společenstvím a která bude demokratická, čímž má na mysli správu odpovědnou Moldavsku, byť autonomní. Dosáhnout zachování Podněstří v rámci Moldavska zas není mírovou cestou možné, pokud zde bude přítomná ruská armáda a pokud Rusko nezmění zásadně svůj postoj. Tím se OBSE stává protihráčem Ruska¹¹ v jakémkoli jednání o konfliktu, a to protihráčem slabším, protože její pravomoci jsou malé a standardy jejího chování jí nedovolují je porušovat. Nezbyvá jí tedy nic jiného, než neustále tlačit jak na Rusko tak na PMR a Moldavsko, aby situaci odblokovaly. To také dělá, zatím však neúspěšně. Asi největším přínosem celé mise OBSE v Moldavsku je tak shromažďování a poskytování informací o konfliktu, což je poměrně žalostný výsledek již téměř třináctiletého působení v oblasti.

¹¹ Absurdní na tom je, že Rusko je členem OBSE

Jiného výsledku však bohužel může být jen těžko dosaženo, nezmění-li se pravomoci a s tím i celková role OBSE, nebo nějaké jiné mezinárodní organizace, která by mohla její funkci přejmout.

3.5. Rumunsko

Působení Rumunska v konfliktu je charakterizováno jednoznačnou podporou Moldavska ve všech jeho měnících se snahách a aktivitách. Tato podpora byla zprvu také podněcována nacionální hysterií, rumunské vedení se jí však nikdy nenechalo zcela omámit. Hlavními prvky pomoci Moldavsku byly poměrně malé dodávky zbraní a vojenských expertů a účast na jednáních, kde vyvažovalo rusko-podněsterský tandem. Jinak se omezovalo spíše na gesta, například 26.3.1992 proběhlo k příležitosti 74. výročí připojení Besarábie k Rumunsku společné zasedání obou komor rumunského parlamentu, který slavnostně přislíbil Moldavsku veškerou pomoc. Jeho cílem je tedy jednoznačně moldavská vláda v Podněstří, je však čím dál tím méně ochotno nechat se do konfliktu zatáhnout.

3.6. Ukrajina

Přestože se konflikt odehrával jen několik kilometrů od ukrajinských hranic, země byla přímo ovlivněna příchodem uprchlíků a téměř polovina podněsterských Slovanů je ukrajinské národnosti, chovala se tato země velmi pasivně a nevyhraněně. Ukrajínští prezidenti odmítali roli zprostředkovatele a je otázkou, zda ze strachu před závazky, které taková role s sebou přináší, či na ruský nátlak. Ukrajina se podílela téměř na všech jednáních, ale její role byla nevýrazná. Je možné, že i jejímu vedení vyhovovala absence mezinárodní kontroly v PMR, a tak nemělo zájem na řešení. Role Ukrajiny se změnila s příchodem Viktora Juščenka a její

oficiální cíle jsou dnes v zásadě shodné s cíli OBSE s tím, že se soustředí hlavně na to, co může ovlivnit nejvíce, tedy omezení pašeráctví.

4. Možnosti dalšího vývoje

Existují tři základní varianty, jak by se situace mohla dále vyvíjet. Návrat moldavské správy do Podněstří, samostatná a mezinárodně uznaná PMR a pokračování statu quo.

Dosažení první varianty je možné pouze za předpokladu opravdové, ne pouze deklarované ochoty podněsterského vedení a Ruska. Přineslo by federativní uspořádání, tedy omezení moci orgánů PMR, a hlavně jejich kontrolu moldavskými úřady, respektive mezinárodními organizacemi. S tím by se dal předpokládat pokles kriminální aktivity. Druhým významným dopadem by byl odchod ruských vojsk, což by znamenalo snížení, i když jen nepatrné, velmocenského postavení Ruska. Třetím důsledkem by byl příchod demokracie do PMR, protože přestože je Moldavsko nejchudší zemí Evropy, jeho politický systém je na postsovětské poměry vzorově demokratický.

Druhá varianta by byla možná, jen kdyby se Moldavsko definitivně zřeklo svých nároků a samo PMR uznalo, po čemž by pravděpodobně následovalo její uznání také ostatními státy. Republika by byla, soudě podle dosavadního vývoje, životaschopná, proruský orientovaná a autoritářsky vedená. Zřejmě by poskytla Rusku vojenskou základnu výměnou za nějaký dárek ve formě levných surovin či finančních dotací. Mezinárodní společenství by na PMR tlačilo mnohem intenzivněji ve věci omezení kriminality, výsledky takových tlaků by ale asi nebyly výrazně úspěšné. Moldavsku by tato varianta možná přinesla více času a energie na řešení vlastních, tak naléhavých ekonomických problémů.

Třetí varianta je zdaleka nejpravděpodobnější, protože Moldavsko se svého nároku vzdá jen těžko. Orgánům správy PMR současný stav vyhovuje a Rusko, jediná síla schopná konflikt rozmrazit, také není nespokojeno. Pokračování sporu by přineslo další šíření nestability a kriminality

v regionu, a trvalo-li by hodně dlouho, možná by nakonec vyústilo v druhou variantu.

5. Závěr

Podněsterský konflikt byl vyvolán nacionalisty, jeho zrod má tedy jednoznačně povahu etnického sporu. Národní vášně však rychle opadly, a tak lze říci, že byl a je konfliktem mocenským. Ilustruje to i skutečnost, že většina podněsterských Moldavanů neprchá přes Dněstr, dokonce se mnozí podílejí na republikové správě, a to i v nejvyšším vedení. Jejich zemská příslušnost je pro ně důležitější, než národnost. Podobně Slované, kteří žijí na pravém břehu, relativně pokojně koexistují s moldavskou většinou, a dokonce i v době bojů byli Moldavsku loajální. Současný moldavský prezident Vladimir Voronin je etnický Rus. Jisté je, že na obou stranách jsou lidé, kteří problém vysvětlují jako etnický, jsou však v úzké menšině. Z toho tedy vyplývá optimistický závěr, že v prostoru východní Evropy je národnostní smír možný.

Evropa se v konfliktu angažuje více, než je na první pohled zřejmé, a to téměř výlučně prostřednictvím OBSE. Aktivní šíření jejího systému hodnot sice probíhá jen velmi skromně, ale to je způsobeno hlavně tím, že možnosti, které by dovolily jeho zintenzivnění, by popíraly samotnou podstatu šířeného.

Ruským cílem v oblasti je neztratit rozhodující slovo, čehož dosahuje prostřednictvím zachovávání napětí a v něm své role garanta, jak již bylo uvedeno výše. Zahraniční politika této velmoci v prostoru bývalého Sovětského svazu je určována touhou po znovunabytí co možná největšího vlivu; jejím nástrojem mj. je materiální a vojenská podpora jakéhokoliv, třeba i podle oficiálního stanoviska Moskvy samotné nelegálního, spřáteleného útvaru. Její vývoj byl zprvu charakterizován postupným vznikáním koncepce, později přibýváním cynismu. Její reálná, a postupem času čím dál tím méně snaživě deklarovaná tvář se skutečně liší. Navenek se Rusko tváří jako zastávce nalezení demokratického kompromisu, ve

skutečnosti mu však jde především o získávání nedávno ztraceného velmocenského postavení.

6. Resume

The conflict in Transdniestria (you can also see Transnistria, Transdnestria or Trans-Dniester region) has its background in 1924, when Moldovan Autonomous Soviet Socialistic Republic was created within USSR. In 1940 this narrow stripe of land was united with Bessarabia, when USSR got it from Romania according to Molotov-Ribbentrop pact, to Moldovan SSR and since then there has been no change of borderlines. Current Moldova has 33 843 km² and is situated between the rivers Prut and Dniester. Transdniester Moldovan Republic (TMR) lays on 3 567 km² east of Dniester and officially belongs to Moldova. Ethnic composition of Transdniestria in 1989 census was: Moldovans 40%, Ukrainians 28%, Russians 24%, others 8%.

In autumn 1989 moldovan parliament adopted language laws which discriminated the Slavs who started strikes and protests. Also the question of unification of Moldova and Romania was discussed and 2nd September 1990 a group of separatists, led by Igor Smirnov, proclaimed TMR. In November first armed clashes between moldovan police and transdniester forces, later formed to National Guard, occurred in Dubossary. There was enough of arms in the region as the 14th soviet army was stationed there.

After the attempt of coup d'état in Moscow in August 1991 Moldova declared independence and TMR decided to stay within USSR and declared independence on Moldova. Battles and negotiations, mostly among moldovan, russian, ukrainian and romanian politicians, took turns during that time. TMR wanted to become independent or at least autonomous part of federation with the rest of Moldova, Chisinau tried to regain as much control over Transdniestria as possible. Other involved countries defined their positions properly on the CSCE meeting in Helsinki in March 1992. They agreed on the need of end of violence, respect for the sovereignty and

territorial integrity of Moldova with special status for the TMR and its right to decide on its own future in case of unification of Moldova with Romania.

The real war began 19th June 1992 by the battle at Bendery (Tighina), where the heavy arms were used. This finally forced the politicians to reach a real and fulfilled agreement which happened 21st July in Moscow. It included immediate ceasefire and creation of a security zone, 10km wide on both sides of Dniester, guarded by forces from Russia, Moldova and Transdnistria. The political situation was decided to be discussed. Since that date the conflict is called frozen because the fights stopped but the political solution has not been found.

In February 1993 the CSCE mission to Moldova was established to guard the independence of Moldova, reach the withdrawal of foreign forces and to help the mediators find some solution. Dozens of meetings took place, a lot of agreements was signed but none of them was adopted by both sides. TMR is now de facto independent state with its own institutions, police, currency, flag etc. but it is not internationally recognized. Part of the 14th army, transformed in 1995 to Operational Group of Russian Forces, is still present there despite the Russia's promise of its withdrawal on OSCE summit in Istanbul in 1999.

Current aim of OSCE, Moldova and Ukraine is to find solution, which would provide moldovan control over autonomous TMR, withdrawal of russian forces and the end of smuggling which is widespread in the region. The position of TMR and Russia is officially the same but in fact they block all attempts to solve the conflict. Russia because it can have its army in a strategic region, leaders of TMR because they don't want to loose power.

7. Seznam pramenů a literatury

Prameny

Konstitucija Pridnestrovskoj Moldavskoj Respubliki: kratkij postatejnyj komentarij, Tiraspol, 2000

Konstitucija Respubliki Moldova: s izmenenijami i dopolnenijami ot 5 ijulija 2000g., Kišiněv, 2000

Report No. 28981. Moldova. Country Assistance Evaluation. October 22, 2004.

www.azi.md

www.bi.cuni.cz

www.cia.gov/cia/publications/factbook/

www.ctk.cz

www.moldova.org

www.osce.org

www.president-pmr.org

www.wikipedia.org

www.worldbank.org

Periodický tisk

Horowitz S., War after communism. Effects on Political and Economic Reform in the Former Soviet Union and Yugoslavia, in Journal of Peace Research, vol.40, no.1, 2003, pp.25-48

Kolsto P., Edemsky A., The Dniester Conflict: Between Irredentism and Separatism, in Europe-Asia Studies, Vol.45, No.6, p.973

Tishkov V., Ethnic Conflicts in the Former USSR: The Use and Misuse of Typologies and Data, in Journal of Peace Research, vol.36, no.5, pp.571-591

Way L.A., Weak States and Pluralism: The Case of Moldova, in East European Politics and Societies, Vol.17, No.3, pp. 454-482

Williams A., States, Borders and the Idea of the 'Common State': The Case of Moldova, 1992 – 2002, in International Relations, Vol.18, No.3, pp.345-359

Literatura

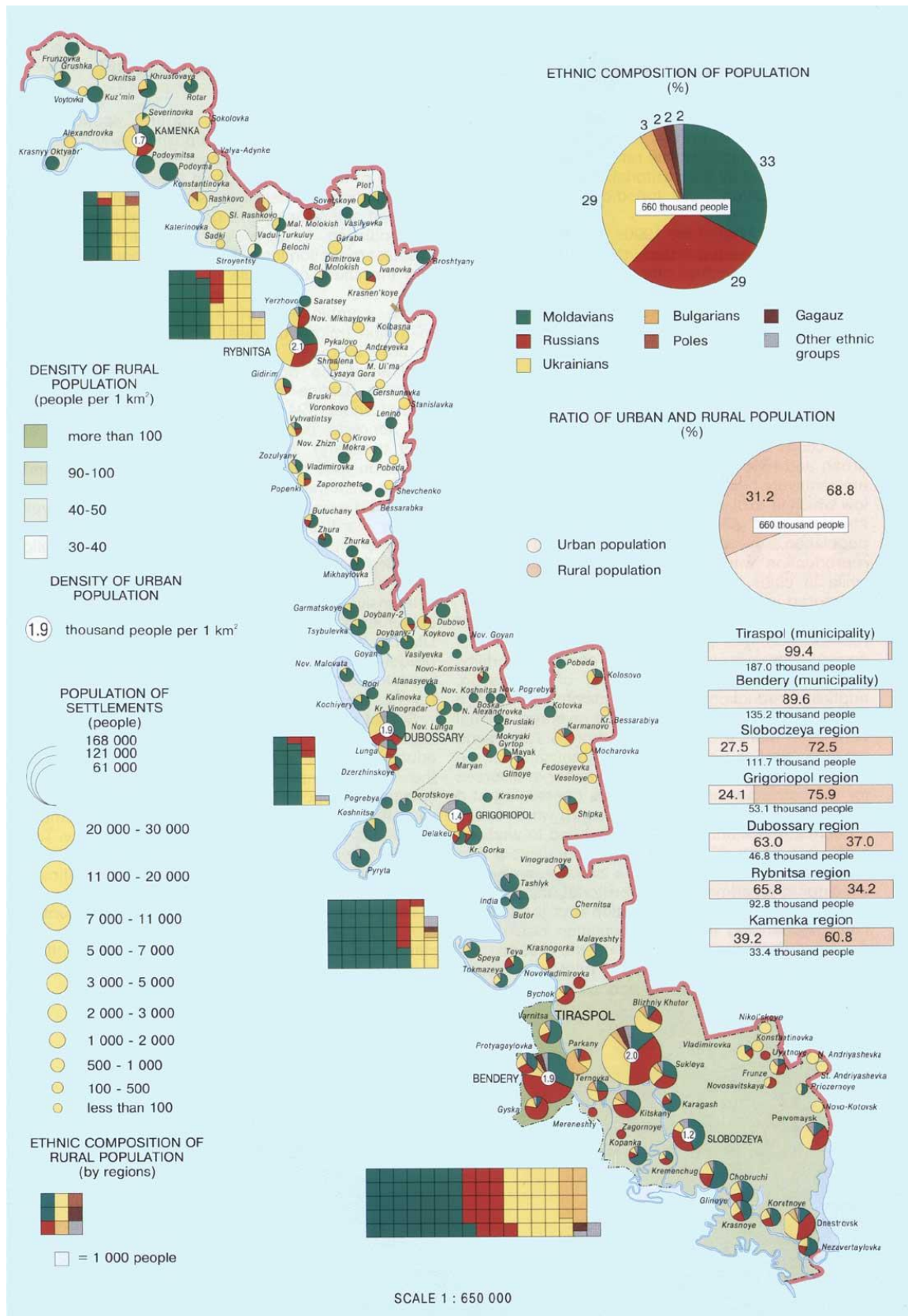
Bessarabskij vopros i obrazovanie Pridnestrovskoj Moldavskoj Respubliki: sbornik oficialnych dokumentov; Tiraspol, 1993

Dima N., Moldova and the Transdnester Republic, East European Monographs, 2001

Ionescu D., From SSMR to the Republic of Moldova ± PMR, Chisinau, 2002

Novotný F., Ruské menšiny v Pobaltí, Bělorusku, Ukrajině a Moldávii, bakalářská práce, Praha, 1998

8. Příloha: mapa PMR s etnickým složením

Obsah

1. Úvod	1
2.1. Geograficko historické vymezení	3
2.2. Předpoklady, důvody a počátek konfliktu	4
2.3. První výstřely	5
2.4. Jaro 1992 – stupňující se napětí	8
2.5. Vrchol krize	15
2.6. Status quo	18
3. Cíle jednotlivých aktérů konfliktu	22
3.1. PMR	22
3.2. Moldavsko	23
3.3. Rusko	24
3.4. OBSE	25
3.5. Rumunsko	26
3.6. Ukrajina	26
4. Možnosti dalšího vývoje	28
5. Závěr	30
6. Resume	32
7. Seznam pramenů a literatury	34
8. Příloha: mapa PMR s etnickým složením	36